

๖. การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านสุขภาพ

๖.๑ สถานการณ์ ปัญหา และประเด็นท้าทายของการสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านสุขภาพ

ความรู้ด้านสุขภาพเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญสำหรับกำหนดทิศทางการพัฒนาระบบสุขภาพ (health systems development) และการพัฒนาสุขภาพของประชาชน ซึ่งนโยบายด้านสุขภาพสามารถมีได้ทั้งนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ในลักษณะนโยบายที่ถูกกำหนดโดยภาครัฐ/นโยบายแบบบนลงล่าง (top-down) และนโยบายที่ริเริ่มโดยภาคประชาชน/นโยบายแบบล่างขึ้นบน (bottom-up)

ในช่วงที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบปัญหาสุขภาพ ทั้งจากโรคไม่ติดต่อและโรคติดต่อ การแพร่ระบาดของโรคติดต่ออุบัติใหม่ โดยเฉพาะการแพร่ระบาดใหญ่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ ที่มีการแพร่ระบาดทั่วประเทศอย่างต่อเนื่อง ประเทศไทยสามารถบริหารจัดการระบบสุขภาพในประเทศได้ในระดับหนึ่ง โดยใช้องค์ความรู้เชิงระบบ ทำให้ระบบสุขภาพไทยสามารถตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการด้านสุขภาพของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ทุกช่วงวัย ทุกชนชั้นทางสังคมและเศรษฐกิจ สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพได้ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีความจำเป็นด้านสุขภาพ คนด้อยโอกาสในสังคม กลุ่มคนที่อยู่ในสภาวะเปราะบาง ได้รับการดูแลก่อนเป็นอันดับแรกในการเข้าถึงระบบสุขภาพ แต่อาจยังคงมีความเหลื่อมล้ำหรือเลือกปฏิบัติ ทั้งในสถานการณ์ปกติและฉุกเฉิน รวมถึงยังมีข้อจำกัดในบางพื้นที่

สังคมไทยมีความหลากหลายของแหล่งผลิตความรู้ เช่น สถาบันการศึกษา หน่วยวิจัย แหล่งทุนวิจัยด้านสุขภาพ มูลนิธิ และสมาคม โดยมีความแตกต่างกัน ทั้งด้านความพร้อมเชิงทรัพยากร มาตรฐาน ทิศทางการลงทุน ผลิตความรู้ การดำเนินงานเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำตามความสนใจของนักวิจัยหรือผู้ผลิตความรู้ และบางครั้งพบว่า เป็นไปในลักษณะแข่งขันกันอย่างไม่สร้างสรรค์ จึงทำให้กระบวนการผลิตความรู้ เพื่อตอบสนองปัญหาหรือความต้องการของสังคมไม่ได้ประสิทธิภาพดังที่มุ่งหวัง นอกจากนี้ ปัจจัยที่สำคัญของการมีองค์ความรู้ แต่ไม่สามารถนำไปใช้เผยแพร่หรือสร้างความรอบรู้ด้านสุขภาพให้กับประชาชนได้ คือ การไม่สามารถแปลงองค์ความรู้จากงานวิจัยให้เป็นองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับประชาชน และยังมีข้อจำกัดของเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารองค์ความรู้ไปยังกลุ่มเป้าหมาย ทำให้ผู้ที่ต้องการความรู้ อาจมีอุปสรรคในการเข้าถึงแหล่งความรู้ เช่น ไม่รู้ว่าจะหาแหล่งข้อมูลที่ต้องการหรือเชื่อถือได้จากที่ใด ความรู้ที่มีอยู่กระจุกกระจายและไม่ได้มีการจัดการอย่างเป็นระบบ

ทั้งในยุคปัจจุบันและในอนาคต การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้เพื่อการพัฒนาสุขภาพ มีผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน จึงควรให้ความสำคัญกับการมีหลักฐานเชิงประจักษ์ในการทำให้เกิดระบบสุขภาพที่มุ่งหวังให้ประชาชนมีสุขภาพกายและจิตที่ดีผ่านกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค รักษา และฟื้นฟูการทำงานของร่างกาย รวมทั้งกระบวนการสร้างความพร้อมของระบบสุขภาพในการรับมือกับโรคไม่ติดต่อ โรคติดต่อ และภัยพิบัติอันก่อให้เกิดโรคระบาดระดับชาติและโรคอุบัติใหม่ ที่มีผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง โดยระบบ

สุขภาพ ประกอบด้วย ๖ องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ๑) การให้บริการด้านสุขภาพ ๒) กำลังคนด้านสุขภาพ ๓) ระบบสารสนเทศด้านสุขภาพ ๔) การเข้าถึงผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์ วัคซีน เวชภัณฑ์และเทคโนโลยีด้านสุขภาพที่จำเป็น ๕) กลไกการบริหารจัดการงบประมาณ/การเงินการคลังด้านสุขภาพ และ ๖) ภาวะผู้นำและธรรมาภิบาลระบบสุขภาพ โดยทุกองค์ประกอบต้องทำงานเชื่อมประสานกันในการทำให้เกิดความมั่นคงทางสุขภาพ โดยมีผลลัพธ์คือระบบสุขภาพที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งประชาชนสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม อันจะส่งผลให้สุขภาพของประชาชนดีขึ้น ด้วยความพร้อมในด้านอุปกรณ์ โครงสร้างพื้นฐาน และบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความสามารถ

สถานการณ์การแพร่ระบาดใหญ่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ เป็นตัวอย่างของโรคติดต่อที่มีการระบาดเป็นวงกว้างและส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและความมั่นคงทางสุขภาพของทุกประเทศ รวมทั้งประเทศไทย ซึ่งให้เห็นว่าจำเป็นต้องมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการสืบสวน สอบสวนโรค ควบคุม และป้องกันการแพร่กระจายของโรค ซึ่งงานด้านระบาดวิทยาจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้สหสาขาวิชา ทั้งด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพและการศึกษาบริบททางสังคมของพื้นที่ระบาด การบริหารจัดการโรคในบริบทต่าง ๆ ที่ครอบคลุมชุมชนเมือง ชุมชนต่างจังหวัด และชุมชนชนบท ซึ่งมีวิธีการในการจัดการที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ ยังต้องการองค์ความรู้เกี่ยวกับ ยา วัคซีน อุปกรณ์ในการตรวจรักษาที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้การนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่มาใช้ มีความจำเป็นมากในการรับมือกับโรคระบาด เพื่อให้ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อยหรืออาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพได้อย่างเท่าเทียมและกระจายอย่างทั่วถึงในทุกภูมิภาคมากขึ้น องค์ความรู้เกี่ยวกับการให้คำปรึกษาผ่านระบบการแพทย์ทางไกล หุ่นยนต์ปฏิบัติการช่วยเหลือผู้ป่วยในการรับส่งอาหารและยาการส่งอุปกรณ์ตรวจวัดสัญญาณชีพ ช่วยอำนวยความสะดวกและลดภาระงานของบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกรณีศึกษาการจัดการการแพร่ระบาดใหญ่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ เป็นทั้งโอกาสและความท้าทายต่อประเทศไทย ในการยกระดับระบบสุขภาพ โดยใช้การสร้างองค์ความรู้ในการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย มาตรการ และการบริหารจัดการของระบบการเสริมสร้างความมั่นคงทางสุขภาพของประเทศอย่างยั่งยืนในการเฝ้าระวัง ดูแลป้องกัน ควบคุมการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ ภายใต้กลไกที่มีธรรมาภิบาล การกระจายอำนาจมีความยืดหยุ่น เพื่อลดผลกระทบเชิงลบทางสุขภาพ เศรษฐกิจและสังคม โดยกระจายความช่วยเหลือตั้งแต่ระดับชุมชน จะสามารถลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำของประชาชนในทุกมิติ

อนึ่ง การบริหารจัดการระบบสุขภาพ จำเป็นต้องคำนึงถึงการกำหนดนโยบาย การให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ชัดเจน และเชื่อถือได้ แก่ผู้ปฏิบัติงานและประชาชน การออกแบบเกณฑ์การดำเนินงานจากส่วนกลางที่มีหลักคิดและหลักปฏิบัติชัดเจน ทันท่วงที รวมถึงการกระจายอำนาจการตัดสินใจไปยังหน่วยงานส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความร่วมมือและดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ ถึงแม้ว่าในช่วงที่ผ่านมาอาจยังพบปัญหาความไม่ชัดเจนในการแบ่งภารกิจให้เหมาะสมระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับราชการส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งถือเป็นช่องว่าง

ความรู้ที่ยังต้องเพิ่มเติม ให้มีข้อมูลความรู้ แนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดการกระจายอำนาจ ในส่วนการจัดบริการสุขภาพ จากส่วนกลางไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถวางแผนจัดการทรัพยากรในพื้นที่ เพื่อดูแล สุขภาพประชาชนและหน่วยให้บริการที่เชื่อมโยงกับของการวางแผนระบบบริการในระดับประเทศ

๖.๒ เป้าหมายของการสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านสุขภาพ ในระยะ ๕ ปี ที่มุ่งไปสู่ “ความเป็นธรรม ตอบสนอง ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง”

๖.๒.๑ ยกระดับความมั่นคงทางสุขภาพของประเทศให้พร้อมเผื่อระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคติดต่อและ โรคร้ายติดต่ออย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ด้วยการนำผลงานวิจัย องค์ความรู้เชิงประจักษ์ เทคโนโลยีและ นวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย โดยระบบสุขภาพสามารถบริหารจัดการและรับมือกรณี เกิดการแพร่ระบาดของโรคติดต่อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ ทุกสายพันธุ์ รวมถึงลดผลกระทบเชิงลบทางสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

๖.๒.๒ ระบบสุขภาพมีความยืดหยุ่น สามารถปรับตัว หรือฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว โดยให้ความสำคัญกับ กลไกการอภิบาลระบบสุขภาพ โครงสร้างของระบบสุขภาพ ครอบคลุมถึงการจัดการระบบข้อมูลด้านสุขภาพ การเงิน การคลังและกำลังคนด้านสุขภาพ ในการทำให้ระบบสามารถดำรงอยู่ได้หรือสามารถมีโครงสร้างที่ปฏิบัติหน้าที่ได้ ตามปกติ รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคมที่มีบทบาทโดยตรงและโดยอ้อม เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือความท้าทายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

๖.๒.๓ เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านสุขภาพ ไม่ใช่เป็นผู้รับ ข้อมูลความรู้สุขภาพเพียงอย่างเดียว แต่ต้องร่วมออกแบบและผลิตองค์ความรู้สุขภาพ ดูแลตนเอง ครอบครัว ชุมชนได้

๖.๒.๔ มีการกระจายอำนาจการสร้างความรู้ให้กับหน่วยงานในพื้นที่ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้มีโอกาสสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้อย่างตรงจุดและโดยใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ รวมถึงหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องดำเนินการสนับสนุน (advocacy) การเผยแพร่ข้อมูลความรู้ด้านสุขภาพอย่างถูกต้องและเหมาะสม

๖.๓ มาตรการเพื่อการเปลี่ยนแปลงของการสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านสุขภาพ ในระยะ ๕ ปี

๖.๓.๑ มีกลไกอภิบาลระบบการสร้างและเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพ ในส่วนกลางและในระดับพื้นที่ ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการการสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านสุขภาพสาขาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และทันต่อ สถานการณ์ในการรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคต รวมทั้ง ทำหน้าที่ในการจัดสรรทรัพยากรในการสร้าง และเผยแพร่องค์ความรู้เพียงพอ ตลอดจนพิจารณาใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ด้านสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับบริบท

๖.๓.๒ มีกลไกบริหารจัดการงานวิจัย/สร้างองค์ความรู้ด้านสุขภาพ ตั้งแต่การพัฒนาโจทย์วิจัย การดำเนินงานวิจัย การพิจารณาผลการวิจัยเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ โดยบูรณาการกับหน่วยงานในพื้นที่อย่างเหมาะสม เพื่อให้องค์ความรู้ด้านสุขภาพเกิดประโยชน์กับประชาชนในพื้นที่ให้มากที่สุด

๖.๓.๓ พัฒนาระบบข้อมูลองค์ความรู้ด้านสุขภาพ ทั้งเชิงระบบและนวัตกรรมสมัยใหม่ (innovation) ที่เพิ่มประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ในการรับมือกับโรคระบาด รวมถึงข้อมูลเทคโนโลยีที่สนับสนุนให้ประชาชนเข้าถึงบริการได้อย่างสะดวกทั้งในสถานการณ์ปกติและไม่ปกติ

๖.๓.๔ ให้ความสำคัญกับสถาบัน/ศูนย์วิจัยในสถาบันอุดมศึกษา หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ที่กระจายอยู่ในทุกภูมิภาคที่มีความเชี่ยวชาญเชิงระบบและด้านระบาดวิทยา เพื่อสร้างองค์ความรู้ในการตอบสนอง และรับมือกับปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพื่อให้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย มาตรการ และการบริหารจัดการ ของระบบการเสริมสร้างความมั่นคงทางสุขภาพของประเทศ โดยหวังผลให้ประชาชนได้รับบริการจากระบบสุขภาพ แบบบูรณาการระดับประเทศและพื้นที่ ที่ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่เหมาะสมกับบริบท

๖.๔ แนวทางการวัดผลสำเร็จของการสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านสุขภาพ ในระยะ ๕ ปี

๖.๔.๑ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม มีการลงทุนและมีบทบาท ในการสร้างและการเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพ เพื่อให้มีการพัฒนาระบบสุขภาพที่อยู่บนหลักฐานเชิงประจักษ์ ในทุกระดับ ซึ่งการจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการวิจัยด้านสุขภาพ ควรมีทั้งการวิจัยระบบสุขภาพและการวิจัย ในสาขาต่าง ๆ ที่จำเป็นอย่างเพียงพอ ในสัดส่วนใกล้เคียงกับงบประมาณการวิจัยด้านสุขภาพที่เป็นมาตรฐานสากล

๖.๔.๒ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคประชาชนมีความสามารถสร้างและเผยแพร่ องค์ความรู้ด้านสุขภาพ และสนับสนุนให้เกิดช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับบริบท

๖.๔.๓ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการสร้างระบบตรวจสอบ กลั่นกรอง และติดตามการสื่อสารและ การเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และมีการกำหนดมาตรการและจัดสรร งบประมาณเพื่อให้สื่อมวลชน สื่อดิจิทัล ทำการสื่อสารเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพที่ถูกต้อง เพื่อป้องกันการ แพร่กระจายข่าวปลอม (fake news) ที่มีความเหมาะสมทั้งด้านช่วงเวลา คุณภาพเนื้อหา และการรับรู้ ของกลุ่มเป้าหมาย

๖.๔.๔ กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) จัดให้มีกลไกระดับชาติ ทำหน้าที่กำหนด ทิศทางและนโยบายการสร้างและเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพ เพื่อพัฒนาระบบสุขภาพของไทย ให้มีความเข้มแข็ง และมีความก้าวหน้าอย่างยั่งยืน สามารถแข่งขันได้ในระดับนานาชาติ และส่งเสริมสนับสนุนให้นักวิจัย งานวิจัย และ นวัตกรรมของประเทศอยู่ในระดับทัดเทียมกับนานาชาติ รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่องค์ความรู้

ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ จนเกิดความรู้ด้านสุขภาพ และเข้าถึงบริการสุขภาพอย่างเท่าเทียม

๖.๔.๕ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่ในการบริหารนโยบาย สนับสนุนการวิจัยสุขภาพ เพื่อให้สังคมทุกภาคส่วนสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อระบบสุขภาพและสุขภาพของประชาชนในอนาคต ตลอดจนส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้และระบบฐานข้อมูลในระบบสุขภาพ